

Laurynas Adomaitis ir Marius Povilas Šaulauskas

„Heideggerio bylos“ byla: filosofijos silpnatvė ir stiprybė

Santrauka. Straipsnyje teigiama, kad 2014–2015 m. paskelbtos „Schwarzen Hefte“ ištraukos neįrodo nacistinių ar rasistinių–antisemitinių Heideggerio pažiūrų, net jeigu jų iš tiesų tokių būta, o nūdienis Heideggerio bylos ažiotžas aiškintinas šiuolaikinio Vakarų filosofijos diskurso diagnostikos terminais – visų pirma scientistinių dvasios mokslų (Geisteswissenschaften) menkinimu nuodugniai paneigiant jų visavertę epistemologinį statusą: sykis šie mokslai, visų pirma filosofija, neįstengia laikytis fakto ir vertybės perskyra grįstos metodologijos, jų sukurta „produkcija“, – šiuo atveju Heideggerio filosofinio palikimo korpusas, – turi būti matuojamas ne epistemologiniais, o aksiologiniais terminais, t. y. dorovine ir politine šio korpuso autoriaus laikysena.

Pagrindiniai žodžiai: Heideggeris, antisemitizmas, Schwarzen Hefte.

Keywords: Heidegger, anti-Semitism, Schwarzen Hefte.

Laurynas Adomaitis: Daugelį metų buvo priimta Heideggerio veiksmus nacistinėje Vokietijoje vertinti kaip trumpą ir nesavanorišką reakciją į to meto priespaudą¹. Heideggerio tyrinėtojai aštuntajame–devintajame dešimtmetyje įvardijo „oficialiąją versiją“ („the official story“ Zimmerman 1989; 340), pagal kurią kultūrinės, socialinės ir ekonominės krizės Vokietijoje, bolševikinės revoliucijos grėsmė bei Veimaro demokratijos neįgalumas nepaliko Heideggeriui kitos

išeities, kaip paremti Hitlerį. Apytikriai tuo metu „oficialiosios versijos“ atžvilgiu ėmė rasti vis daugiau detektyvinių tyrinėjimų, teigiančių, kad ji ne visa teisinga arba pasako ne viską. Vienas žymiausių tokio tipo darbų buvo Victorio Fariaso *Heidegger et le nazisme* (Farias 1987), po kurio pasirodymo 1987 m. kilo prancūzų filosofų pasisakymų audra ir iškilo terminas *l'affaire Heidegger*, Heideggerio byla. Neseniai pasirodžiusios kritinio laikotarpio asmeninės „Juodosios

¹ Šio straipsnio atsiradimą paskatino sumanymas parengti „Heideggerio bylos“ interviu naujam intelektualinių svarstymų tinklalapiui doxa.lt. Tačiau tiek svarstomos problematikos, tiek ir straipsnio autorių pokalbio, įvykusio 2015 m. vasario 28 d., pobūdis lėmė jo transformaciją iš viešosios publikacijos į akademinę. Straipsnyje yra išlaikomas dialoginis klausimų–atsakymų formatas.

užrašų knygutės“ (*Schwarzen Hefte*, toliau – SH), regis, turėjo išspręsti Heideggerio bylos klausimą, tačiau kol kas sukėlė tik dar daugiau ažiotažo. Vienaip ar kitaip, Heideggerio bylos nagrinėtojams tai buvo laukiamas medžiagos papildymas. Spauldoje rašoma, kad Heideggerio SH ilgą laiką buvo slepiamos², todėl nepasirodė anksčiau. Kaip jūs pirmą kartą sužinojote apie jų egzistavimą ir bent preliminarų turinį?

Marius Povilas Šaulauskas: Mano žinio mis pats jų buvimo faktas nebuvo slepiamas. Visų pirma dėl to, kad Heideggeris pats nurodė, kada jas galima publikuoti, kas buvo pasakyta ir Figalio atsistatydinimo pranešime³. Heideggerio raštų archyvo sergėtojai buvo įpareigoti jas paskelbti pagal autoriaus valią. Todėl apie šių neskelbtų tekstų egzistavimą žinojome seniai. Dėstydamas privalomus filosofijos magistrantūros modulius jau daugelį metų skiriu specialias paskaitas Heideggerio santykiui su naciais ir Hannah Arendt. Ilgą laiką domėdamasis šia tema, negaliu tiksliai pasakyti, kada pastebėjau SH. Tuo tarpu apie turinį sužinojau visai neseniai, praeitą pavasarį, prieš nepilnus metus, kuomet jos ir buvo paskelbtos.

LA: Rodos, kad kaip ir 1987 m., taip ir dabar, reakcija į Heideggerio bylą plinta ne tik akademinuose vandenyse, bet ir viešojoje erdvėje. Kvestiniai filosofai, istorikai ir rašytojai skelbia reakcijas į SH, jų apžvalgas, didžiausiuose intelektualiniuose leidiniuose: *The Guardian* (Oltermann 2014), *New York Review of Books* (Gordon 2014), *The Huffington Post* (Lévy 2015b), *Los Angeles Review of Books* (Fried 2014), taip pat šių metų sausio mėnesį Paryžiuje SH pagrindu buvo surengta vieša konferencija *Heidegger et “les juifs”*, kurią filmavo ir skelbė kultūrinis leidinys *La Règle du jeu* (Lévy 2015a) ir kt. O profesionaliems akademiniams tekstams šia tema dar reikia laiko pribrešti. Ar manote, kad tai yra ar gali tapti didele naujiena?

MPŠ: Didelę naujieną iš to padarė, kaip įprasta, ne vokiečiai, o prancūzai. Esu bandęs skaičiuoti kelinta tai yra su Heideggeriu susijusi viešoji byla. Pavyko suskaičiuoti ke turias. Todėl manęs tai per daug nešokiravo. Apskritai kalbant, Heideggerio palikimas yra vis dar kuriamas. Jis pats per gyvenimą, priešingai nei įprastai manoma, yra paskelbęs labai nedidelę savo raštų dalį. O dabar-

² „Ištisus dešimtmečius literatūrinio Heideggerio palikimo saugotojai, sūnus Hermannas ir Freiburgo filosofas Friedrichas Wilhelmas von Hermannas, laikė šių darbų [...] egzistavimą kruopščiai saugoma paslaptimi“ (Wolin 2014).

³ „Cituoju Figalį: „Heideggerio ryšiai su Nacionalsocializmu buvo kur kas glaudesni, nei iki šiol galėjome numatyti. Tai reiškia, kad 4-to dešimtmečio laikotarpis, remiantis šia medžiaga, turėtų būti kruopščiai peržiūrėtas. Tai bus galima padaryti, kuomet reikalinga medžiaga taps prieinama“. Kritinės Heideggerio studijos yra stabdomos Heideggerio palikuonių, kurie draudžia priėjimą prie tūkstančių rankraščių, patalpintų Deutsches Literaturarchiv, Marbache. Šie rankraščiai prieinami tik su jų leidimu. Günteris Figalis jungiasi prie kritikų, reikalaujančių, kad šis trukdys tyrinėjimams galiausiai būtų pašalintas“ (Kopitzke 2015).

tinė redakcija apima virš šimto tomų ir galo dar nematyti. Aišku, kai kurie Heideggerio raštai yra konstruojami ar rekonstruojami iš įvairių prisiminimų, studentų užrašų ir t. t. Reikia sekti nuolat atsinaujinančią Heideggerio palikimą. Jo papildymai paprastai ir inspiruodavo vis naujas bylas. Prancūzų intelektualinė erdvė apskritai yra linkusi tokius dalykus komentuoti ir į juos reaguoti. Tai veikiau parafilesofinių priežasčių pasekmė. Prancūzijoje filosofai dažnai turi ypatingą viešybės intelektualų statusą: kažkas yra pasakęs, kad jeigu Rusijoje poetas yra daugiau negu poetas, tai Prancūzijoje filosofas yra daugiau negu filosofas. O JAV šios bylos susilaukė ir, ko gero, iki šiol susilaukia mažiausiai dėmesio dėl to, kad ten dirbančių filosofų dauguma iki šiol nėra linkusi labai rimtai žiūrėti ir į patį Heideggerį, ir į vadinamosios kontinentinės tradicijos apskritai praeitį ir dabartį.

LA: Pagarsėjo įvykis, kuomet Heideggerio bendrijos prezidentas prof. Günter Figal atsistatydino iš pareigų. Jo pranešime radijo stotyje SWR2 tvirtinama, kad jis buvo „šokiruotas“ SH turinio ir jautėsi nebegalįs reprezentuoti Heideggerio bendrijos, nors skatino tolimesnius kritinius Heideggerio antisemitizmo tyrinėjimus (Kopitzke 2015). Kaip jūs vertinate tokį jo žingsnį?

MPŠ: Vertinu jį neigiamai. Tai nėra profesionalus elgesys. Minimas profesorius, ko gero, taip pat priskirtinas prie *hommes de lettres*, ir šiuo atveju užsiima kvazi-politika.

Juk jis vadovavo Heideggerio draugijai, kuri buria profesionalus, ir savo poelgiu tarsi teigė: „Aš nevadovausiu šiems profesionalams, nes man nepatinka, ką Heideggeris galvojo ir sakė, – aš tam nepritariu“. Šiuo atveju net nesvarbu, ką tikrumoje galvojo ar ką pasakė Heideggeris. Vertinant šį žingsnį akademinės kultūros kontekste toks poelgis nelaikytinas prideramu bet kurio akademinio cecho, ne tik filosofijos, profesionalui. Įsivaizduodamas galimą pasaulį, kuriame, vadovaudamas Maceinos ar, tarkim, mano mokytojo Rolando Povilionio tyrimų centrui, staiga atrandu užrašų knygeles su ideologiškai „nešvarių“ įrašų, – dėl to atsistatydinti negalėčiau.

Ką visa tai gali reikšti? Galbūt Günter Figal išsigando galimo spaudimo? Išsigando gal net ir dėl to, kad jis jau žino kitų, dar neskelbtų archyvo tekstų turinį. Kita vertus, jeigu jis tai padarė ne iš baimės, ne dėl politikorektiškumo, o vien dėl savo dorovinių paskatų, tuomet sunku suprasti, kaip jis, vadovaudamas Heideggerio draugijai ir turėdamas prieigą prie archyvų, to galėjo nežinoti anksčiau. Tačiau net jeigu ir iš tiesų nežinojo⁴, profesionalus elgesys būtų ne bėgti nuo netikėtai atrastų tekstų, o nuodugnai ir deramai tirti jų prasmę ir svarbą. Ir, nelygu kokios jo paties nuostatos bei pilietinė ir dorovinė laikysena: argumentuotai parodyti Heideggerio antisemitizmą ir nacizmą kaip esminį ar, atvirksčiai, kaip šalutinį ar net visai nereikšmingą jo visos filosofijos ar jos

⁴ Interviu kitoje radijo stotyje G. Figalis patvirtino, kad iki SH išleidimo visiškai nežinojo jų turinio ir kad jam tai buvo netikėta naujiena (garso įrašas Figal 2015: ~17min. 15sek.).

dalies komponentą. Tam, ypač einant tokias pareigas, galima ir gyvenimą pašvęsti. Būtų kur kas labiau suprantama, jei būtų atsistatydinusi draugijos viceprezidentė, Donatella Di Cesare, nes ji yra „vieša tribūnė“, vadovauja Shoah muziejui Italijoje, tad čia gal ir galimas koks nors interesų konfliktas, galintis trukdyti skaidriai ir nešališkai veiklai. O Günter Figal žingsnis prastai atliepia laisvo ir kritinio akademinio *ethos* dvasią ir raidę.

LA: Heideggeris prieš mirtį sudarė nechronologinę, kažkoku kitu pagrindu grįstą, savo raštų leidimo tvarką. Tiesa, redaktoriai niekada Heideggerio nuorodų nepaskelbė viešai ir kartais pateikia prieštarungus jų atpasakojimus⁵. Vis dėlto SH turėtų sudaryti paskutinius aštuonis jo darbų tomus. Gal galėtume paspėlioti, kodėl būtent jos tapo paskutinėmis?

MPŠ: Visų pirma svarbu tai, kad Heideggeris sutiko, kad jos būtų paskelbtos. Jis jų nesunaikino. Regis, Heideggeris buvo ir megalomanas, ir mizantropas, ir pesimistas, – tačiau toks jo sprendimas neliudija, kad šiomis nuostatomis jis nuosekliai vadovavosi ne tik teorijoje, bet ir gyvenime. O didžiausia naujiena, kurią atradau SH yra jo atviras misticizmas, – veik kabalistiniai žaidimai skaičiais, raidėmis ir t. t. Nors Heideggerio filosofijoje daug kas išvelgia misticizmo, šios skaičiuotės mane tikrai nustebino. O Heideggerio mizantropizmas nenuoseklus, nes jis imasi skaičiuoti, kad po 400 metų nuo *Sein und Zeit* paskelbimo stos tiesą ir šviestą atnešantis *Lichtung* ir taip bus įveiktas nuo

pat Platono laikų besitęsiantis nihilizmas. Tai prilygsta manymui, kad žmonių likimas yra eschatologiškai geras, tad žmonių padermė nėra neatitaisomai bloga. Simptomiška, kad Heideggeris 400 metų skaičiuoja būtent nuo *Sein und Zeit* paskelbimo. Tai įrodo svarbą, kurią jis pats priskyrė savo ankstyvajam veikalui. Dar daugiau, Heideggerio skaičiavimuose staiga padvelkia optimistiniu humanizmu. Juk jis teigia, jog po 400 metų žmonės atras tiesą, supras „kaip iš tikrųjų yra“. Supras tai, ką, kur kas anksčiau, suprato pats Heideggeris, – dėl to šios skaičiuotės atskaitos taškas ir yra jo pagrindinis veikalas. Iš to galima tik pasimokyti megalomanijos: antras po Platono šaltiniškiausias, epochą darantis veikalas yra *Sein und Zeit!*

Kitaip tariant, Heideggeris galėjo optimistiškai galvoti, kad leidžiant paskutinius jo raštų tomus žmonija jau bus kiek prašviesėjusi, – dėl to ir nenukėlė jų viešinimo anapus amžinybės. Nukėlė SH publikavimą, nes manė, kad žmonija, atsispyrusi į geriausiąjį savo filosofinį potencialą (į vokiškosios filosofijos tradiciją), jį pajėgs suprasti po jo mirties nepraėjus nei trimis kartoms. Na, o kitas, kur kas mažiau sofistikuotas nechronologinės jo raštų leidimo tvarkos paaiškinimas yra tas, kad SH yra intymiausia jo raštų korpuso dalis. Galbūt jis nenorėjo, kad žmonės, kuriuos vienaip ar kitaip užkabina ten spausdinami tekstai, būtų pažeisti jų pasirodymo.

Be to, SH taip pat į akis krenta jo mistinis žaidimas „H“ raide: pavardės – Herakleitas,

⁵ Aptarimui žr. Sheehan 1980.

Hölderlinas, Hegelis – jam atrodė mįslin-gai neatsitiktinės – veikiau pranašiškos ir dėsningos. Galima nesunkiai suprasti, kodėl įtrauktas Herakleitas ir Hölderlinas. Pirmasis, kaip ir pats Heideggeris, „tam-susis“, o antrasis būties namuose aptinka proskynas. Bet kodėl Hegelis? Atrodo, kad Heideggeris čia apeliuoja į vokišką mąstymo tradiciją, kuri išlieka arčiau būties, nei an-gliška ir prancūziška. Būtent dėl vokiškosios filosofinės tradicijos pranašumo „H“ raidės mistagogijoje ir atsiranda Hegelio vardas, – nepaisant to, kad beveik viskuo hegelizmas yra priešingas heideggerizmui.

LA: Ar būtų galima, remiantis Richardu Wolinu⁶, pratęsti: Heideggeris, Hitleris?

MPŠ: Na, jis to aiškiai nepasakė – t. y. nepasakė, kad tokios pratęsties negali būti ar kad taip tęsti reikėtų. Manau, kad save, kitaip nei Hitlerį, tikrai turėjo galvoje, nors ir to nepasakė: ne dėl kuklumo, o dėl to, kad ir sakyti nereikia, juk jis *Sein und Zeit* auto-rius, tad aišku iš konteksto. O Hitlerio atveju taip nėra. Viena aišku, ir pačiame palan-čiausiame vokiškosios filosofijos priešinyje kitoms tradicijoms toli gražu nebūtinai tūno nacizmas ar rasizmas. Antra, SH gausu vie-

tų, kuriose Heideggeris smarkiai peikia na-cizmą prilygindamas jį visa ką griaunančiam scientizmui ir nihilizmui. Keli vieši ir priva-tūs Heideggerio pasisakymai, liaupsinantys Hitlerį, visų pirma ir lengviausiai aiškintini kaip oportunizmas, – kuomet sakė viešas kalbas rektoriaudamas; arba kaip Hitlerio asmenybės charizmos pripažinimas, – kuo-met kalbėjo su kolegomis. Kita vertus, nors ir palyginti neilgą laiką Heideggeris, regis, viltinai žvelgė ir į Hitlerį, ir į nacizmą. Toks flirtas truko tol, kol galutinai susiformavo nacistinė ideologija, priešinga pamatinėms Heideggerio nuostatoms, kas prikišamai matyti ir paskelbtose SH ištraukose, ir vi-same jo darbų korpuse. Na, o bent teoriškai visko galėjo ir tebegali būti: gal visą gyveni-mą, tik pamatęs Hitlerį ir patyręs nacizmą, jais patylomis žavėjosi, nors rašė ir kalbėjo priešingai. Tik pagrįsti tokios galimybės kruopščia tekstu analize bei kritine jų in-terpretacija bent jau kol kas neįmanoma. Galima tik įtikėti, kad Heideggeris įsitikinęs naxis, o jo būties namai – nacizmo urvas.

LA: Spaudoje egzistuoja ir kita, labai negeranoriška, interpretacija⁷, neseniai pa-teikta tos pačios Heideggerio bendrijos vice-

⁶ „Juodosiose užrašų knygutėse randamas akivaizdus Heideggerio pasišventimas Būčiai kaip „likimui“ kartais priveda prie absurdiškų teiginių. Jis, pavyzdžiui, priskiria stebuklingą galią vardams, kurie prasideda raide H: Herakleitas, Hölderlinas ir Hegelis. Tačiau Hitleris, regis, taip pat turėtų patekti į sąrašą, žinoma, kartu su Heideggeriu“ (Wolin 2014).

⁷ „Kuomet Heideggeris rašė, 1942 m., Hitlerio mirties gamyklos dirbo visu pajėgumu. Vis dėlto net ir po karo, savinaikos viršūnė, regis, nebuvo pasiekta. Netgi atrodo, kad savęs naikinimo mechanizmo aukos, nepaisant milijonų mirčių, nugalėjo. Šiuo atveju jie, įtraukdami vokiečius į mirties mechanizmą, sukurtų jiems mirtiną pavojų. [...] Heideggeris nemano, kad viskas jau baig-ta, nes „savinaikos viršūnė“ nebuvo pasiekta. Dar yra proga Vokietijai ir vokiečių tautos vedamai Europai. Apsvarsčius šitai, dideli klausimai kyla greitai. Ar Heideggeris svarstė Ketvirtojo Reicho galimybę? Kodėl jis nusprendė išleisti Juodąsias užrašų knygeles aštuntajame dešimtmetyje? Ko jis tikėjosi iš mūsų dienų Europos?“ (Di Cesare 2015).

prezidentės Donatella'os Di Cesare: SH publikavimas buvo atidėtas, nes Holokaustas nebuvo pasibaigęs, „savinaikos viršūnė“ nebuvo pasiekta. Neva Heideggeris vylėsi, kad jų publikavimo metu bus sąlygos atgimti vokiečių tautai ir vokiečių tautos vedamai Europai. Ji klausia, ar Heideggeris svarstė Ketvirtąjį Reicho galimybę?

MPŠ: Aš tam nematau daug pagrindo, nes Trečiuoju juk buvo didžiai nusivylęs. Ir tai parodo toli gražu ne *ad hominem* pobūdžio argumentacija, t. y. asmeniniai Heideggerio santykiai su žydų kilmės moterimis. Turiu galvoje ne tik ir ne tiek Hannah Arendt, o Elisabeth Blochmann. Pastaroji, beje, ne tik buvo ilgametė jo širdies dama, bet ir jo žmonos Elfriede'os Heidegger, kuri, regis, tokiems santykiams ir neprieštaravo, klasės draugė. Ši asmeninė istorija išsamiai dokumentuota jų korespondencijoje, paskelbtoje dar 1989 metais (Heidegger ir Blochmann 1989). O toks elgesys Trečiojo Reicho rojuje buvo ir tuometinių vertybinių nuostatų, ir net įstatymo pažeidimas.

Pirmiausiai reiktų atkreipti dėmesį į paties antisemitizmo pobūdį antrajame, trečiajame XX-ojo amžiaus dešimtmečiuose, kada SH ir buvo parašytos. Tuo metu antisemitizmas jau buvo tiesioginė rasizmo forma, – neegzistavo antisemitizmo be rasizmo. Abu šie terminai nukalti XIX amžiuje. Antisemitizmo terminas, atsiradęs po 1850-ųjų kaip „mokslinis“ *Judenhass* analogas, yra rasistinis, t. y. neva moksliskai pagrindžiantis žydų neatitaisomą blogumą, jų principinę negalėjimą tapti krikščionimis. Būtent dėl tokio savo „moksliškumo“ jis ir pakeitė

kelia-tūkstantmetę „judofobiją“ ir „anti-judaizmą“, kurio užuomazgos kildintinos dar iš antikinės graikų kultūros laikų.

Todėl, pavyzdžiui, Šv. Augustino neturėtume laikyti rasistu ir antisemitu pagal nacistinio scientizmo kurpalių. Jo anti-judaizmas, priešingai „mokslingųjų“ nacių antisemitizmui, draudė žudyti judėjus būtent todėl, kad jų masinis atsivertimas į Kristų ženklins mesijo adventą. Ir Heideggerio raštuose, ir net tuose pačiuose SH randame pasisakymų, kurie verčia manyti, jog Heideggeris toli gražu nebuvo rasistas. Jo nuomone, laikyti žydus rase yra ne kas kita, kaip apgailėtina scientizmo ir nihilizmo forma. Tiesa, jis vartojo „žydijos“ terminą, greta kitų judofobija dvelkiančių sąvokų: *Weltjudentum*, *Judenschaft*, *Verjudung*. Tačiau, anot SH, „sužydiškėti“ reiškia ne kažį koku būdu pakeisti rasę, o „suamerikonėti“, „subolševikėti“ ar net „sukrikščionėti“. Pasitelkiant Vakarų pasaulio kaip Atėnų ir Jeruzalės santuokos metaforą, galėtume sakyti, kad Heideggeriui ir Atėnai buvo jeruzalietiški. Jo požiūriu *sensu stricto* nebuvo jokios santuokos, nes nebuvo jo ir jos, po Platono jau nebuvo esminių skirtumų. Tai buvo vienas ir tas pats nihilizmas, ta pati būtis užmarštis. Todėl Heideggerio sąvoką „žydija“ dera pirmiausiai interpretuoti kaip terminą, lygiavertį Vakarų kultūrai apskritai, – tiek filosofijai, tiek religijai.

Dar daugiau, žydiškumas, anot SH, apima ne tik krikščionybę, bolševizmą ar amerikonizmą, bet ir tą patį nacizmą. Tai matyti iš SH pateikto jo atsistatydinimo iš rektoriaus pareigų paaiškinimo. Viena iš priežasčių esą

buvusi ta, kad patys naciai sužydiškėjo, tapo amerikozmo ir mašinystės aukomis. Todėl nėra tvirto pagrindo manyti, kad Heideggeris buvo rasistas ar antisemitas, bent jau kalbant to meto kalba. O vartojant antisemitizmo terminą jau šiuolaikine prasme, t. y. kaip nepalankumą, įtarumą būtent žydų tautos žmonėms, Heideggerį taip pat nelengva argumentuotai priskirti prie antisemitų, nors tai ir nėra neįmanoma, – ne veltui kai kurie autoriai kalba apie „metafizinį antisemitizmą“, o ne apie buitinį, ideologinį, rasinį ar dar kokį kitokį. Tiesiog, mano galva, kol kas tai dar nėra įtikinamai padaryta.

Kalbant apskritai, jo tekstuose esama nacionalizmo apraiškų: pirmiausiai dėl jo ypatingo dėmesio kalbai, tačiau ir šie yra veikiau taikomi „aukštajai“ vokiečių filosofinio mąstymo tradicijai, nei „paprastiems“ vokiečiams ar vokiečių tautai. Tuomet ir jo pasisakymai apie „išisaknijimą“ gali būti suprasti kaip taikytini teoriniam mąstymui, ontologinėms ir epistemologinėms nuostatoms, o ne vokiečių tautai ar prūsų valstybei. Nors patys šie teoriniai principai *ad minimum* neprieštarauja ir nacionalistinei interpretacijai; atvirkščiai, iš pirmo žvilgsnio veikiau jos šaukiasi.

LA: Brian Leiter savo tinklaraštyje paskelbė prognozę⁸, kad dėl SH turinio galima tikėtis ryškaus susidomėjimo Heideggeriu ir jo tyrinėjimų nuosmukio per ateinančius dešimtmečius. Ar manote, kad tokia prognozė realistiška?

MPŠ: Manau, kad taip. Susidomėjimas gali smukti dėl cenzūrinio pobūdžio spaudimo. Nors reiktų pastebėti, kad Heideggerio raštai sudaro virš šimto storų tomų, o visa antisemitizmo byla yra konstruojama iš dviejų mašinraščių puslapių, t. y. iš apytikriai 3600 ženklų. Ir tie puslapiai gali būti interpretuojami be vienareikšmiškų nuorodų į antisemitizmą. Heideggeriui dažnai metami ir *ad hominem* pobūdžio kaltinimai, ypač iš tų filosofų pusės, kurie neatskiria Heideggerio kaip žmogaus ir kaip filosofo. Vienas iš dažniausių yra kaltinimas konformizmu nacizmui. Tačiau tai sunku suderinti su Heideggerio poelgiais pasibaigus karui. Jis neišstojo iš NSDAP iki pat momento, kai tai padaryti buvo privalu. O po karo neužsiėmė viešais atsiprašinėjimais ir atgailavimais, nors tai galėjo jam lengvai sugrąžinti turėtus postus. Taip pat Heideggeris pats atsistatydino iš rektoriaus pareigų, o tai yra nekonformistinis žingsnis. Tiesa, vienas man sunkiai suprantamas dalykas yra jo tylą. Kodėl jis ne tik nepasmerkė Shoah, masinių žudynių, bet apie tai visai nieko nekalbėjo? Heideggeris žinojo savo tuometinę įtaką ir viešą statusą, tačiau tylėjo. Tokią tylą būtų galima, remiantis ir Hannah'os Arendt liudijimais, laikyti bailumu, – net jeigu ir negalvotume, kad atvirai prabilęs šių žudynių nebūtų griežtai smerkęs. Manau, kad filosofas profesionalas nėra savaime įpareigo-

⁸ „Šie dalykai [nuoroda į Di Cesare 2015] yra tokie apgailėtinaai šlykštūs ir taip glaudžiai susiję su kitomis Heideggerio filosofinio požiūrio dalimis, kad artėjančiais dešimtmečiais tikiuosi pamatyti ženklų susidomėjimo juo sumažėjimą“ (Leiter 2015).

tas daryti įtaką viešajai sferai, tačiau jeigu ši įtaka, kaip buvo Heideggerio atveju, jau yra pradėta daryti, tuomet turėtų atsirasti ir išpareigojimas netylėti reikšmingų įvykių akivaizdoje, nes tyla tokiomis aplinkybėmis tampa reikšminga.

LA: Vienas iš didžiausių spaudoje sutinkamų priekaištų Heideggeriui yra pačių žydų kaltinimas susinaikinimu. Neva patys žydai, pati žydija „susinaikino“⁹.

MPŠ: Po teisybei, tokio mąstymo autorystė nepriklauso Heideggeriui. Jos kilmė glūdi Hegelio vergo ir pono dialektikoje, – tad, beje, Hegelio įtrauka į minėtąjį „H“ raidės vardyną šiuo atžvilgiu teoriškai pagrįsta. Bet ir vėl, nepaisant šių Heideggerio kaltinimų pasaulinei „žydijai“, Heideggerio kalbėjimas apie „susinaikinimą“ nėra susijęs su žydų tautos kaltinimu dėl karo ir visų mūsų civilizacijos negandų. Jis eksplisitiškai teigia, kad žydai jam nėra nei rasė, nei tauta. Žydiškumas, o ne žydai, t. y. mūsų civilizacijos technokratizmas suvalgo pats save. Šia prasme ir Platoną Heideggeris laiko žydu.

LA: Ar galėtumėt pakomentuoti ir dažnai iškeliamą citatą¹⁰, kurioje Heideggeris prilygina žydų gyvenimo taisykles nacistinės Vokietijos įstatymams?

MPŠ: Bendrasis šios citatos kontekstas yra tūkstantmečio gyvenimo diasporoje

klausimas. Heideggeris teigė, kad valstybės praradimas yra blogas dalykas, ir vargu ar dažnas žydų kilmės žmogus sakytų kitaip. Patys žydai tai visuomet laikė Dievo bausme. O šioje citatoje, žinant to meto kontekstą, yra kalbama apie nacių tuomet priimtą absurdišką rasinių įstatymą, ribojantį vokiečių ir kitataučių santuokas. Heideggeris čia veikiausiai pasako, kad ir patys žydai neva draudžia vedybas su nežydais, kad tapti judėju yra veik neįmanoma, kad turi juo gimti, perimti tokį prigimimą pagal motinos liniją. Citatoje Heideggeris tvirtina, kad žydai esą laikosi to paties netikusio etninio grynumo įstatymo, kuris buvo priimtas nacistinėje Vokietijoje ir kuris paties Heideggerio nuomone yra didžiai pragaištingas. Jis tokią savo nuomonę išreiškė ir žodžiu, ir laužė tokią nacių normą veiksmu: juk tuomet turėjo ir ilgalakių romantinių ryšių su žydų kilmės moterimis, ne tik daug žydų kilmės kolegų ir mokinių. Tad šioje citatoje galime matyti ne, kaip teigiama, vien antisemitinį išpuolį prieš žydų tikėjimą ir kultūrą, ją dera perskaityti kaip nacių priimtos šeimos politikos peikimą už jos „sužydiškumą“ sulig nenumaldomai pragaištingais pono ir vergo dialektikos dėsniais, naikinančiais ir vergą, ir poną.

Dar viena dažnai puolama Heideggerio citata yra ta, kurioje jis prilygina visą

⁹ „Wenn erst das wesenhaft ‚Jüdische‘ im metaphysischen Sinne gegen das Jüdische kämpft, ist der Höhepunkt der Selbstvernichtung in der Geschichte erreicht“ (Heidegger 2015, cit. pagal Di Cesare ir Luft 2015).

¹⁰ „Die Juden „leben“ bei ihrer betont rechnerischen Begabung am längsten schon nach dem Rasprinzip, weshalb sie sich auch am heftigsten gegen die uneingeschränkte Anwendung zur Wehr setzen“ (Heidegger 2014: 56).

Vokietiją didelei koncentracijos stovyklai.¹¹ Tačiau atrodo, kad jis čia teigia, jog visi esame žydai, suvaryti į didelę stovyklą ir patys save naikiname, o tai jam yra baisiau už dalies žmonijos sunaikinimą. Visa žmonija save pačią naikina: ir fiziškai, ir dvasiškai. Visos žmonijos susinaikinimas jam yra neabejotinai didesnės reikšmės įvykis, nei dalies žmonijos sunaikinimas, bet toks manymas *per se* nebūtinai yra rasistinis ar antisemitinis, nors tokiai interpretacijai ir neprieštarauja.

LA: Kaip manote, kokia šios Heideggerio bylos ateitis?

MPŠ: Tikiuosi, ir net manau, kad profesionalai neleis, jog iš esmės pasikeistų Heideggerio tyrinėjimų diskursas arba kad, pavyzdžiui, jis būtų pradėtas cenzūruoti. Akademinėje aplinkoje tai bent kol kas tikrai nėra priimta. Tačiau šis įvykis yra simpotatiškas filosofijos kaip akademinės disciplinos supopuliarinimo atvejis, – kuomet bet kokia filosofinė problematika yra pradedama viešai svarstyti, ji privalėte privalo būti supaprastinta, vulgarizuota ir neišvengiamai tampa neatpažįstamai iškreipta. Tuomet iš tiesų kyla grėsmė, nes atsiranda pagrindas dar labiau niekinti išsilavinusius žmones (tiek fizikus, tiek metafizikus) ir jų bijoti.

O politikorektiškas cenzūravimas ar draudimas tirti tokio masto figūrų palikimą būtų ne kartą jau regėtas karas prieš išsilavinimą, mąstymo laisvę ir kokybę. Bent kol kas dar tikiu, kad tam pajėgs atsispirti akademinė kultūra, ko nesakyčiau apie populiariusius viešosios erdvės diskursus ir jų visą ką išmanančius vadeliotojus.

Tačiau svarbiausia yra tai, kad filosofinio diskurso kontekste klausimas apie Heideggerio bylos ateitį iš esmės yra filosofinis klausimas apie jos prasmę paties filosofinio diskurso resursais ir terminais. Gi pastarasis jau klausia ne apie Heideggerio pažiūras ir elgesį, o apie filosofijos ir, dar bendriau, apie paties žinojimo epistemologinį bei civilizacinį statusą. Todėl daugiau kaip pusšimtį metų besitęsianti „Heideggerio byla“ tikrumoje nekalba vien tik apie asmenį ir net ne vien tik apie filosofiją; ji galų gale yra tik dar viena pamatinio, agneologinio, klausimo apie žmogiškojo žinojimo galias, ribas ir pobūdį parafrazė. Parafrazė, kuri parodo ne tik akademinio Vakarų filosofijos diskurso, bet ir bet kokios institucionalizuotos episteminės veiklos pažeidžiamumą, – jos endeminę priklausomybę nuo *hic et nunc* esamo bendrabūvio vertybinės tinklainės.

¹¹ „Wäre z.B. die Verkennung dieses Geschickes – das uns ja nicht selbst gehörte, wäre das Niederhalten im Weltwollen – aus dem Geschick gedacht, nicht eine noch wesentlichere ‘Schuld’ und eine ‘Kollektivschuld’, deren Größe gar nicht – im Wesen nicht einmal am Greuelhaften der ‘Gaskammern’ gemessen werden könnte –; eine Schuld – unheimlicher denn alle öffentlich ‘anprangerbaren’ ‘Verbrechen’ – die gewiss künftig keiner je entschuldigen dürfte. Ahnt ‘man’, dass jetzt schon das deutsche Volk und Land ein einziges KZ ist – wie es ‘die Welt’ allerdings noch nie ‘gesehen’ hat und das ‘die Welt’ auch nicht sehen will – dieses Nicht-wollen noch wollender als unsere Willenlosigkeit gegen die Verwilderung des Nationalsozialismus“ (Heidegger 2015, cit. pagal Di Cesare ir Luft 2015).

Visiško imuniteto nuo tokio pažeidžiamumo neturi ne tik dvasios, bet ir gamtos mokslai. Tai gerai matyti fundamentaliojo mokslo nuvertinimo vajuje, kuris yra apėmęs nūdienės akademinės giraitės tiek Lietuvoje, tiek ir svetur. Tačiau, kita vertus, pačios akademinės filosofijos silpnumas tėra tariamas, – ji pati savęs nesugriaus. Juk tokiaime agonistiniame – ir ardančiame, ir sykiu kuriančiame – griovime mes būvame nuo pat pirmosios filosofijos mokyklos, t. y. bent jau nuo Pitagoro laikų. Tai, deja, nereikia, kad jos negali naikinti kokia nors egzogeninė jėga, – ne tik gali, bet ir nuolatos mėgina šią šventą pareigą atlikti. Kas jau kas, o mes dar gerai pamename žvaliai spinduliuojančius savuoju nelygstamu mokslingumu dialektinio materializmo, mokslinio komunizmo ir mokslinio ateizmo veidus. Gi šiandienos mokslinis realizmas nė iš tolo neprilygsta šiai trijulei, – vien dėl to, kad pats yra poliloginės akademinės filosofijos atmaina. O parafilosofiniai išpuoliai prieš akademinę filosofiją tebus sėkmingi lygiai tiek, kiek ji pati *en masse* sutiks tam nesipriešinti, – kol kas tokių ženklų nematyti.

O, sykis taip, kokie gi yra metodologiniai „Heideggerio bylos“ bylojimo pastoliai? Nepaisant scientistinės tiesos ir vertybės perskyros, dvasios mokslai, o ypač filosofija, iki šiol yra išsaugoję prigimtine tiesos ir vertybės, teiginio ir jo autoriaus, fakto ir jo supratimo vienytiškumą. Tad nors akademinė filosofija jau daugiau kaip šimtmetį yra institucionalizuota kaip vienas iš mokslų tarp kitų mokslų, dar graikiškosios

tiesos, gėrio ir grožio amalgamos iki šiol nesukarpė redukcionistinės metodologijos žirklys. Tai pamatinis principas, įgalinantis Heideggerio asmens ir Heideggerio teorinės žiūros sankybio ir net jų tapatinimo galimybę: sužinoję, kad Einsteino dorovinė ar politinė laikysena prieštarauja esamam vertybiniam karkasui, neimsime abejoti jo teorinių postulatų tinkamumu, gi patyrus dvasios mokslų didžiavirio Heideggerio vertybinį nuopuolį, tokia abejonė tampa bemaž privaloma. Būtent tokia prievole aiškintinas nūdienis Heideggerio bylos ažiotžas, kilęs dėl „Schwarzen Hefte“ paskelbimo, nepaisant to, kad nei viena gausiai cituojama pastraipa ar sakinytis, turintis neginčijamai paliudyti nacistinius Heideggerio įsitikinimus bei *eo ipso* nacistinę jo filosofijos šerdį, to įtikinamai, bent jau iki šiol, nepadaro.

Taigi, bendrai paėmus, nuo 2014–ųjų iki 2015–ųjų pavasario paskelbtos „Schwarzen Hefte“ ištraukos neįrodo nacistinių Heideggerio pažiūrų, net jeigu jų iš tiesų tokių būta, o nūdienis Heideggerio bylos ažiotžas aiškintinas šiuolaikinio Vakarų filosofijos diskurso diagnostikos terminais, – visų pirma scientistiniu dvasios mokslų (*Geisteswissenschaften*) menkinimu nuodugnai paneigiant jų visavertį epistemologinį statusą: sykis šie mokslai, tarp jų visų pirma filosofija, neįstengia prisilaikyti fakto ir vertybės perskyra grįsta metodologija, jų sukurtą „produkcija“, – šiuo atveju, Heideggerio filosofinio palikimo korpusas, – turi būti matuojamas ne epistemologiniais, o aksiologiniais terminais, t. y. dorovine ir politine šio korpuso autoriaus laikysena.

LITERATŪRA

Di Cesare, D. ir Vašek, Th., „Heidegger Enthüllung“. In *Hohe Luft Magazine*, 2015 m. vasario 10d., [žiūrėta 2015 m. kovo 27d.]. Prieiga per internetą: <http://www.hoheluft-magazin.de/2015/02/heidegger-enthuellung/>.

Di Cesare, D., 2015, „Heidegger – Jews Self-destructed“. In *Corriere della Sera*, 2015 m. vasario 9d., [žiūrėta 2015 m. kovo 26d.]. Prieiga per internetą: http://www.corriere.it/english/15_febbraio_09/heidegger-jews-self-destructed-47cd3930-b03b-11e4-8615-d0fd07eabd28.shtml.

Farias, V. 1987, *Heidegger et le nazisme*, Paris: Editions Verdier.

Figal, G., 2015, „So denkt man nicht, wenn man Philosophie treibt“. In *radio dreyeckland*, 2015 m. sausio 9d., [žiūrėta 2015 m. kovo 26d.]. Prieiga per internetą: <https://rdl.de/beitrag/so-denkt-man-nicht-wenn-man-philosophie-betreibt>.

Fried, G., 2014, „The King Is Dead: Heidegger's 'Black Notebooks'“. In *Los Angeles Review of Books*, 2014 m. rugsėjo 13d. [žiūrėta 2015 m. kovo 26d.]. Prieiga per internetą: <http://lareviewofbooks.org/review/king-dead-heideggers-black-notebooks>.

Gordon, P. E., 2014, „Heidegger in Black“. In *The New York Review of Books*, 2014 m. spalio 9 d. [žiūrėta 2015 m. kovo 26d.]. Prieiga per internetą: <http://www.nybooks.com/articles/archives/2014/oct/09/heidegger-in-black/>.

Heidegger, M., 2015, *Gesamtausgabe vol. 97: Anmerkungen I–V (Schwarze Hefie 1942–1948)*, Frankfurt: Vittorio Klostermann Verlag.

Heidegger, M., 2014, *Gesamtausgabe vol. 96: Überlegungen XII–XV (Schwarze Hefie 1939–1941)*, Frankfurt: Vittorio Klostermann Verlag.

Heidegger, M. ir Blochmann, E., 1989 (2nd edn. 1990), *Briefwechsel 1918–1969*. Ed. Joachim W. Storck, Marbach am Neckar: Deutsches Literatur-Archiv.

Kopitzke, O. 2015, „Vorsitzender der Heidegger-Gesellschaft zurückgetreten“. In *Presseportal*, 2015 m. sausio 15 d. [žiūrėta 2015 m. kovo 26d.]. Prieiga per internetą: <http://www.pressepor->

[tal.de/pm/7169/2927823/vorsitzender-der-heidegger-gesellschaft-zurueckgetreten](http://www.presseportal.de/pm/7169/2927823/vorsitzender-der-heidegger-gesellschaft-zurueckgetreten).

Leiter, B., 2015, „Heidegger blames the Jews for the Holocaust“. In *Leiter Reports: A Philosophy Blog*, 2015 m. vasario 10 d. [žiūrėta 2015 m. kovo 26d.]. Prieiga per internetą: <http://leiterreports.typepad.com/blog/2015/02/heidegger-blames-the-jews-for-the-holocaust.html>.

Lévy, B.–H., 2015a, „Heidegger et ‘les juifs’: la conférence de clôture par Bernard-Henri Lévy“. In *La Règle du jeu*, 2015 m. kovo 26 d. [žiūrėta 2015 m. kovo 26d.]. Prieiga per internetą: <http://laregledujeu.org/2015/03/26/19802/heidegger-et-les-juifs-la-conference-de-cloture-par-bernard-henri-levy/>.

Lévy, B.–H., 2015b, „Why Read Heidegger?“. In *The Huffington Post*, 2015 m. sausio 29 d. [žiūrėta 2015 m. kovo 26d.]. Prieiga per internetą: http://www.huffingtonpost.com/bernardhenri-levy/why-read-heidegger_b_6570986.html.

Oltermann, P., 2014, „Heidegger's 'black notebooks' reveal antisemitism at core of his philosophy“. In *The Guardian*, 2014 m. kovo 13 d. [žiūrėta 2015 m. kovo 26d.]. Prieiga per internetą: <http://www.theguardian.com/books/2014/mar/13/martin-heidegger-black-notebooks-reveal-nazi-ideology-antisemitism>.

Sheehan, Th., 1980, „Caveat Lector: The New Heidegger“. In *The New York Review of Books*, 1980 m. gruodžio 4 d. [žiūrėta 2015 m. kovo 26d.]. Prieiga per internetą: <http://www.nybooks.com/articles/archives/1980/dec/04/caveat-lector-the-new-heidegger/>.

Wolin, R., 2014, „National Socialism, World Jewry, and the History of Being: Heidegger's Black Notebooks“. In *The Jewish Review*, Summer [žiūrėta 2015 m. kovo 26d.]. Prieiga per internetą: <http://jewishreviewofbooks.com/articles/993/national-socialism-world-jewry-and-the-history-of-being-heideggers-black-notebooks/>.

Zimmerman, M., 1989, „The Thorn in Heidegger's Side: The Question of National Socialism“ in *Philosophical Forum*, nr. 20–4, pp. 326–65.

ABSTRACT**THE AFFAIRS OF “HEIDEGGER AFFAIR”: PHILOSOPHY’S POWER AND WEAKNESS**

It is claimed that excerpts from “Schwarzen Hefte” published in 2014–2015 do not provide sufficient ground for affirming Heidegger’s Nazism even if it was latently prevalent. Instead, the current upheaval concerning the Heidegger affair is to be understood in diagnostic terms of contemporary philosophical discourse: first of all it is the scientific discrediting of *Geisteswissenschaften* and their full-fledged epistemological potential so that it is widely held that these sciences and foremost philosophy are not capable of following the methodology based on fact/value distinction, and consequently their “products”, as in this case Heidegger’s philosophical corpus, must be judged by axiological standards (moral and political beliefs of the author) rather than epistemological merits.

Filosofijos istorijos ir logikos katedra,
Filosofijos fakultetas
Vilniaus universitetas,
Universiteto 9/1; LT-01513 Vilnius
El. pastas: marius.saulauskas@fsf.vu.lt